

BEATA SŁOWIK

Finansowanie rozwoju innowacyjnego przedsiębiorstw

Financing of innovative expansion

Abstrakt: W obliczu rosnącej konkurencji oraz coraz szybszego postępu naukowo–technicznego, źródeł bogactwa poszukuje się nie tylko we właściwie ukształtowanych wskaźnikach makroekonomicznych, ale przede wszystkim jak uważa Porter, w zdolności do bycia innowacyjnym, ciągłym podnoszeniu jej poziomu oraz uzyskiwaniu z tego tytułu jak największej efektywności. Innowacje są to „postępowe zmiany polegające na zastępowaniu istniejących stanów nowymi, pozytywnie ocenianymi w świetle kryteriów danej organizacji, polepszające warunki jej funkcjonowania na rynku i w otoczeniu, przyczyniające się do jej rozwoju i postępu w gospodarowaniu”¹. Są zatem produktami wiedzy, nowościami, które jakościowo różnią się od obecnie panujących rozwiązań w zakresie produktów, procesów, techniki/technologii, zarządzania. Mogą one mieć charakter materialny lub niematerialny, a ich efektem są zmiany techniczne, organizacyjne, ekonomiczne lub społeczne².

INNOWACYJNOŚĆ A KONKURENCYJNOŚĆ

Innovatory and competitiveness

Innowacyjność przedsiębiorstwa, która przejawia się w jego zdolności do wprowadzania innowacji, jest integralnie związana z konkurencyjnością. Przy czym innowacje to działania endogeniczne, obejmujące głównie unowocześnienie zarządzania, techno-

¹ J. Penc, *Leksykon biznesu*, Placet, Warszawa 1997, s. 164.

² M. Dolińska, *Innowacje w przedsiębiorstwie, na rynku, w regionie*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 2004, nr 9 (656), s. 18.

logii oraz produktów, co w rezultacie ma poprawić funkcjonowanie całego podmiotu. Konkurencyjność natomiast zmierza do umocnienia pozycji firmy na rynku, a zatem ma charakter zewnętrzny w stosunku do podmiotu gospodarczego³.

Konkurencyjność podmiotów gospodarczych jest rezultatem działania wielu procesów, tkwiących w przedsiębiorstwie jak również zewnętrznych, czyli tych istniejących w otoczeniu. Można ją interpretować, m.in. jako: zdolność do rozwoju, osiągnięcia korzyści, jak również przewagi konkurencyjnej. Kreowanie konkurencyjności przez organizację jest procesem ciągłym, uwzględniającym zmiany na rynku. Ze względu na ograniczoną zasobów, firmy winny koncentrować swoje środki na kwestiach kluczowych, wynikających ze strategii rozwoju firmy. Zadaniem tych instrumentów jest zainteresowanie potencjalnych klientów ofertą przedsiębiorstwa i spowodowanie, aby została uznana za atrakcyjniejszą od oferty konkurentów. Ocena konkurencyjności badanych podmiotów w oparciu o stopień dopasowania wykorzystywanych instrumentów konkurencyjności do posiadanego potencjału, może pozwolić na lepszą realizację strategii konkurencyjności na rynku. Osiągnięcie pożądanej pozycji konkurencyjnej uwarunkowane jest posiadaniem przewagi konkurencyjnej. Przewaga konkurencyjna może być zatem rozumiana jako zajmowanie przez przedsiębiorstwo lepszej pozycji w branży, osiągnięcie lepszych wyników, umiejętność robienia czegoś lepiej niż rywale. Dążenie przedsiębiorstwa i jego konkurentów do osiągnięcia przewagi konkurencyjnej jest jedną z sił napędowych, która prowadzi do rozwoju konkurencji, oraz motywuje podmioty gospodarcze do podejmowania coraz intensywniejszych posunięć w zakresie procesów innowacyjnych. Poprawa konkurencyjności ma miejsce wówczas, gdy firma się rozwija, powiększa wartość przychodów ze sprzedaży oraz zysków, inwestuje, wprowadza nowe rozwiązania, jest dobrze znana i ceniona na rynku, którym obecnie działa jak również próbuje wchodzić i zdobywać nowe rynki, optymistycznie ocenia swoje perspektywy rozwoju. Oczywiście jest jednak, że żaden z tych elementów nie gwarantuje silnej pozycji konkurencyjnej oraz nie świadczy o poprawie konkurencyjności. Jednakże ich występowanie to warunek konieczny, by konkurencyjność danej firmy lub całego sektora oceniana była korzystnie. Uznaje się, że kluczowym czynnikiem wpływającym na pozycję konkurencyjną firmy jest jej rozwój, który zależy z jednej strony od jej aktualnej sytuacji, pozycji na rynku i poniesionych wcześniej nakładów – z drugiej od postrzeganych szans na rynku i oczekiwań co do kształtowania się rynku w przyszłości. W procesie rozwoju konkurencyjności przedsiębiorstw ważne znaczenie odgrywają takie czynniki, jak: informacja rynkowa, działalność badawczo-rozwojowa, marketing czy kultura korporacyjna. Są to ważne czynniki, niemniej zazwyczaj nie były brane pod uwagę w dotychczasowych badaniach nad konkurencyjnością polskich firm MSP. Mogło być to związane z trudnościami w zmierzeniu niektórych cech bądź czynników lub też szacowania ich mniejszego znaczenia w zakresie sektora MSP w stosunku do przedsiębiorstw ogółem.

³ Z. Pastuszek, *Konkurencyjność przedsiębiorstw sprywatyzowanych ze szczególnym uwzględnieniem logistyki*, [w:] *Wspólna Europa innowacyjność w działalności przedsiębiorstw*, pod red. H. Brdulak, T. Gołębiowskiego, Difin, Warszawa 2003, s. 483.

Działalność innowacyjna, według definicji Głównego Urzędu Statystycznego, polega na podejmowaniu szeregu działań o charakterze naukowym, technicznym, organizacyjny czy finansowym w celu opracowania i wdrożenia nowych, bądź istotnie ulepszonych lub procesów w danym przedsiębiorstwie. Przedsiębiorstwem innowacyjnym natomiast jest firma, która w badanym okresie (około 3-letnim) wprowadziła na rynek istotnie ulepszony bądź zupełnie nowy produkt, bądź zastosowała w swoim przedsiębiorstwie nowy bądź ulepszony proces technologiczny. Mówiąc o innowacjach należy mieć na uwadze różne ich rodzaje: produktowe – wdrażanie nowych produktów, procesowe – wprowadzanie nowych rozwiązań w dziedzinie np. zaopatrzenia, produkcji, dystrybucji; organizacyjne- wprowadzanie nowych rozwiązań organizacyjnych; środowiskowe- wprowadzanie nowych rozwiązań w zakresie ochrony środowiska; marketingowe – ściśle powiązane z tymi pierwszymi, sprawne oferowanie wytworzonych produktów na rynku.

ROLA INNOWACJI W UJĘCIU MAKROEKONOMICZNYM

Importance of innovative activities in macroeconomics

Wzrost gospodarczy jest procesem ilościowego powiększania kategorii ekonomicznych, a zwłaszcza PKB (na mieszkańca), produkcji, zdolności wytwórczych danego kraju, wielkości dochodu, zatrudnienia, spożycia, poziomu kapitału w gospodarce itp. Z kolei rozwój gospodarczy jest pojęciem szerszym, gdyż oprócz zmian ilościowych (wzrost) obejmuje również proces pozytywnych zmian jakościowych, takich jak: postęp naukowo-techniczny, zmiany struktury gospodarczej zmierzające do jej unowocześnienia, doskonalenie systemu powiązań gospodarczych wewnętrznych jak i międzynarodowych, wzrost poziomu kwalifikacji siły roboczej⁴. Przeobrażenia o charakterze jakościowym prowadzą do zmian w technologiach wytwarzania, wzorcach konsumpcji, poprawy stopy życiowej jak też zdrowotności społeczeństwa. Wysokie tempo wzrostu innowacyjności wpływa na przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego. Innowacje są odzwierciedleniem doskonalszych rozwiązań technicznych i wyższego postępu technologicznego, są zatem źródłem postępu i wzrostu produktywności kapitału, wpływają na rozwój gospodarczy, prowadząc do powiększania zdolności produkcyjnych, przy czym ich znaczenie dla rozwoju podlega zmianie w czasie oraz jest uzależnione od konkretnych czynników w danym okresie. Tworzą one podstawę i warunki do przemiany struktury gospodarki w kierunku jej unowocześnienia, a to pozwala na wzrost konkurencyjności zarówno na rynku krajowym jak i rynkach zagranicznych⁵. Ich istotną funkcją jest również wyrównywanie poziomu rozwoju gospodarczego na różnych obszarach kraju. Przyczyniają się do poprawy koniunktury gospodarczej poprzez wzrost zatrudnienia,

⁴ A. Zachorowska, *Ryzyko działalności przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2006, s. 17.

⁵ E. Skrzypek, *Wpływ zarządzania wiedzą na innowacyjność przedsiębiorstwa*, [w:] *Wspólna Europa – innowacyjność w działalności przedsiębiorstw*, red. H. Brdulak, T. Gołębiowski, Difin, Warszawa 2003, s. 397.

które jest równie istotnym czynnikiem wzrostu. Dzięki inwestycjom w innowacje obniżeniu ulega stopa bezrobocia, które jak wiadomo jest zjawiskiem niekorzystnym dla całej gospodarki. Nowe miejsca pracy są tworzone przez inwestycje podmiotów krajowych jak również przez zagraniczne inwestycje bezpośrednie. W ramach innowacyjności ważnym elementem są inwestycje w kapitał ludzki, który wpływa bezpośrednio na wzrost przez zachęcanie do innowacji bądź pośrednio poprzez ułatwianie przyswajania nowych technologii. Teoria neoklasyczna traktuje kapitał ludzki jako kolejny czynnik uwzględniony w funkcji produkcji, a zmiany w poziomie akumulacji kapitału ludzkiego wpływają na tempo wzrostu gospodarczego. Wkład tego czynnika we wzrost zależy jednak od decyzji dotyczących inwestycji i oszczędności podjętych w przeszłości. Innowacyjność nie może być uważana za bezwarunkowe panaceum na przyspieszenie wzrostu gospodarczego. Stanowi ona jednak siłę napędową, jest motorem wzrostu, ale tylko w odpowiednim otoczeniu instytucjonalnym i przy wewnętrznie spójnej polityce ekonomicznej, ukierunkowanej na długofalowy wzrost gospodarczy⁶. Dzięki innowacyjności ma miejsce tworzenie coraz to nowych potrzeb oraz ich lepsze zaspokojenie. Innowacyjne rozwiązania zwiększają atrakcyjność firm np. jako miejsca pracy, warunkują rozwój każdego podmiotu, a ponieważ przedsiębiorstwa odgrywają znaczącą rolę w gospodarce, innowacje stanowią również główny czynnik wzrostu i rozwoju nowoczesnej gospodarki⁷. Można wyodrębnić trzy kryteria typologii innowacyjnych strategii rozwoju⁸:

- efekty rzeczowe (produkt, proces, technologia, system organizacji). Innowacje wyrobów sprzyjają rozszerzaniu rynku, dywersyfikacji produkcji oraz rozwojowi sektora, wpływają na rozwój nowych metod marketingowych, dystrybucji, które zmieniają ekonomię skali lub eliminują bariery mobilności. Innowacje w procesach mogą prowadzić do wzrostu lub spadku kapitałochłonności procesu, zmiany ekonomii skali, relacji kosztów stałych, różnicowania stopnia integracji pionowej.

- efekty społeczne i ekonomiczne. Do tych efektów zaliczyć można zwiększenie szybkości wzrostu gospodarczego (poprzez zwiększenie nakładów na działalność badawczą – rozwojową oraz działalność innowacyjną w przemyśle, wzrost wykorzystania potencjału produkcyjnego, poziomu wykształcenia osób pracujących, wzrost udziału nowoczesnych branż produkcji, zwiększenie przychodów regionu z tytułu eksportu) zwiększenie konkurencyjności regionu (zwiększenie dostępu przedsiębiorstw do Internetu jak również do informacji o innowacyjnych rozwiązaniach czy nowoczesnych technologiach, zwiększenie przychodów regionu, wzrost gotowości regionu do korzystania ze środków Funduszy Pomocowych Unii Europejskiej); zwiększenie ilości aktywnych podmiotów gospodarczych, a tym głównie przedsiębiorstw sektora MŚP, zwiększenie

⁶ R. Rapacki, *Możliwości przyspieszenia wzrostu gospodarczego w Polsce*, „*Ekonomista*” 2002, nr 4, s. 484.

⁷ A. Kłopotek, *Źródła finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w świetle badań ankietowych*, [w:] *Wspólna Europa innowacyjność w działalności przedsiębiorstw*, pod red. H. Brdulak, T. Gołębiowskiego, Difin, Warszawa 2003, s. 170.

⁸ W. Janusz (red.), *Innowacje w działalności przedsiębiorstw w integracji w Unię Europejską*, Difin, Warszawa 2005, s. 39-40.

ilości firm innowacyjnych, high-tech oraz zwiększenie ilości nowych miejsc pracy, a tym samym spadek stopy bezrobocia.

- efekty ekologiczne, takie jak: oszczędność zasobów przyrody, stosowania czystych technologii, podwyższona jakość wyrobów, obniżka kosztów produkcji. Przykładem efektu ekologicznego może być zmniejszenie zanieczyszczenia wód, gleby i powietrza, zmniejszenie ilości odpadów przechowywanych na składowiskach, zwiększenie nasycenia regionu nowymi technologiami sprzyjającymi ochronie środowiska.

ROLA INNOWACYJNOŚCI W UJĘCIU MIKROEKONOMICZNYM

Importance of innovative in microeconomics

Rozwój przedsiębiorstwa natomiast wyznaczany jest poprzez: wzrost poziomu technicznego, ilościowy i jakościowy wzrost produkcji, poprawę efektywności gospodarowania, ekspansję rozwojową, wzrost kwalifikacji i morale pracy załogi, poprawę warunków pracy, powiększanie majątku produkcyjnego⁹. Natomiast firma, która nie wdraża postępu, w której maleje produkcja, wydajność pracy, produktywność majątku, zyski, pogarszają się warunki pracy i rosną koszty materiałowe, nie rozwija się.

Innowacje są również nieodłączną i ważną częścią strategii przetrwania, a przede wszystkim rozwoju przedsiębiorstw. Jest to związane głównie z inwestycjami rzeczowymi, bo one prowadzą do wzrostu zdolności wytwórczych podmiotu i konkurencyjności jego wyrobów. Skutkiem tego jest pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy danego kraju. Inwestycje umożliwiają rozwój i wprowadzanie nowych rodzajów produkcji, linii produkcyjnych czy technologii zapewniając przy tym zmianę pozycji podmiotu na rynku. Dzieje się tak za sprawą prac badawczo-rozwojowych, których wyniki i wskazówki postępu technicznego, zwłaszcza patenty, licencje, know-how, są wdrażane dzięki przedsięwzięciom inwestycyjnym. Jest to również wynikiem postępu ekonomicznego i naukowo-technicznego, który jest jednocześnie motorem, siłą napędową rozwój u indywidualnych przedsiębiorstw, jak i całej gospodarki.

Wzrastająca konkurencja na rynku wywiera ogromną presję na innowacyjność przedsiębiorstw czego dowodem jest rosnące zapotrzebowanie na nowe produkty, co wymusza z kolei tworzenie coraz to nowych technologii bądź wyrobów lub uzyskiwania dostępu do innowacyjnych rozwiązań innych przedsiębiorstw. Prawo wyłączne w postaci patentu może mieć ogromne znaczenie dla przedsiębiorstw innowacyjnych, umożliwiając ich skuteczne funkcjonowanie w wymagającym i dynamicznym środowisku gospodarczym, zarówno na rynku krajowym, jak i rynkach zagranicznych¹⁰.

⁹ H. Towarnicka, *Inwestycje rzeczowe w warunkach transformacji. Podstawowe problemy ekonomiczno-finance*, Wrocław 1996, s. 37.

¹⁰ Wynalazki w działalności małych i średnich przedsiębiorstw, PARP, s. 6-7.

EFEKTY DZIAŁALNOŚCI INNOWACYJNEJ

Effects of innovative activities

Działania innowacyjne, które są realizowane przez przedsiębiorstwa, powinny przynosić określone efekty, ważne zwłaszcza z punktu widzenia realizowanej przez nie strategii działania, rozwoju czy też przetrwania. Rezultaty tych prowadzonych poczynają innowacyjnych, które dotyczą produktów oferowanych przez dane przedsiębiorstwo jak również procesów, należy rozpatrywać głównie w aspekcie finansowym, tj. badać ich wpływ na finanse całej jednostki.

Mierząc efekty wprowadzanych innowacji, można odnieść się do znaczenia innowacji w kontekście wzrostu wartości przedsiębiorstwa, a także wpływu innowacji na funkcjonowanie przedsiębiorstwa, a w szczególności na produkty i procesy zachodzące w podmiocie gospodarczym. W świetle przeprowadzanych badań ankietowych można zauważyć, że istnieje duży związek pomiędzy udziałem innowacji w sprzedaży a tempem wzrostu sprzedaży ogółem. Dla przedsiębiorstw prowadzących działalność procesową jak i produktową wzrost przychodów jak również tempo ich wzrostu są zdecydowanie wyższe niż w przypadku przedsiębiorstw nieprowadzących działalności innowacyjnej. Oprócz związków działalności innowacyjnej przedsiębiorstw z uzyskiwanymi przychodami, efekty innowacji mogą dotyczyć obniżenia kosztów produkcji tj. zmniejszenia kosztów pracy oraz zużycia materiałów i energii na jednostkę produkcji, co w efekcie spowoduje poprawę rentowności całego przedsiębiorstwa. Efekt innowacji odzwierciedlany jest w nowym, innym wyrobie, jego nowych cechach i funkcjach, co powoduje wyróżnianie tegoż produktu lub usługi na rynku, a to z kolei zwraca uwagę klientów. Wprowadzane zmiany innowacyjne w podmiotach gospodarczych mają wpływ na poprawę wizerunku firmy, marki, produktu jak również na zwiększenie asortymentu produktów bądź usług i poprawę ich jakości. Tym samym wdrożone innowacje przyczyniają się do zwiększenia ilości klientów, zwiększenia udziału w już istniejących rynkach zbytu, a niejednokrotnie do wejścia na nowe rynki. Ponadto aktywność inwestycyjna może dotyczyć różnorodnych płaszczyzn funkcjonowania przedsiębiorstwa. Wskaźniki efektów aktywności innowacyjnej mogą dotyczyć zarówno innowacji produktowych jak i procesowych, np. poprawa jakości oferowanych produktów i usług, zwiększenie zakresu oferowanych produktów i usług, wzrost zdolności produkcyjnych, wzrost udziału w rynku, zwiększenie elastyczności produkcji. Innowacje mogą dotyczyć nie tylko oferty, lecz także procesów zachodzących w podmiotach gospodarczych takich jak: projektowanie, wytwarzanie, logistyka, dystrybucja, obsługa¹¹. W każdym z tych procesów innowacje wpływają na tak istotne elementy jak ich wymiary, czas ich trwania oraz koszty ich realizacji i jeśli w efekcie tychże innowacji ulegną one relatywnemu obniżeniu, to do atrakcyjności oferty dodana zostanie wyższa efektywność tejże oferty.

¹¹ M. J. Stankiewicz, *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji*, TNOiK Toruń, 2005, s. 217–219.

Metody służące do oceny efektywności działań innowacyjnych nie różnią się zasadniczo od metod służących do oceny typowych przedsięwzięć inwestycyjnych znanych z literatury ekonomicznej. Priorytetem działalności każdego podmiotu gospodarczego oprócz osiągania zysku jest rozwój przedsiębiorstwa i pomnażanie jego wartości rynkowej. Cel ten powinien przejawiać się umacnianiem pozycji rynkowej przedsiębiorstwa poprzez podnoszenie jego ogólnej efektywności. Jednym z kluczowych czynników wzrostu wartości przedsiębiorstw, wzrostu skali produkcji jak również środkiem realizacji wyżej wymienionych celów są innowacje. Stają się one nośnikiem konkurencyjności, wyznaczając możliwości dysponowania przez firmę coraz lepszą techniką i wyrobami, co prowadzi do osiągnięcia sukcesu handlowego. Jednocześnie ich upowszechnienie wpływa na rozwój społeczno-ekonomiczny oraz jest środkiem realizacji celów przedsiębiorstwa, o czym świadczą chociażby dane według, których 60 – 80% wzrostu produkcji amerykańskiej jest wynikiem zastosowania osiągnięć nauki i techniki, a postęp techniczny w 80% decyduje o poprawie warunków bytowych społeczeństwa¹².

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA DZIAŁALNOŚCI INNOWACYJNEJ PRZEDSIĘBIORSTW

Source of capital for innovative activities

Działalność innowacyjna oprócz potencjalnych korzyści stanowi dla firmy podwójne obciążenie: po pierwsze wiąże się z koniecznością ponoszenia znacznych nakładów, a dodatkowo istotnie wydłuża okres pomiędzy rozpoczęciem przedsięwzięcia a terminem, w którym generowane są przychody ze sprzedaży. Wśród głównych barier wdrażania innowacji wymienia się czynniki o charakterze ekonomicznym, a zwłaszcza brak własnych środków finansowych, wysokie koszty innowacji, wysokie oprocentowanie kredytów, wysokie przewidywane ryzyko, czy długi okres zwrotu poniesionych nakładów. Na wielkość zapotrzebowania kapitałowego w dziedzinie innowacyjności w dużym stopniu wpływa długi okres zwrotu zainwestowanego kapitału związany z problemem „odległości innowacyjnej technologii lub produktu od rynku”, związany z tym, jak dużo wysiłku i pracy dzieli daną technologię od chwili wejścia na rynek. Okres od rozpoczęcia prac w sferze badawczo-rozwojowej do momentu dostarczenia na rynek gotowego produktu wydłuża czas potrzebny na wygenerowanie strumienia gotówki zapewniającego zwrot z danej inwestycji. Przeszkodą w zdobyciu finansowania dla realizacji projektu innowacyjnego jest również sam fakt innowacyjności. Produkty innowacyjne, nowe wymagają o wiele większej elastyczności, wiedzy rynkowej i technicznej, a także konieczne staje się zapoznanie odbiorców z cechami innowacyjnego wyrobu. Z innowacyjnymi projektami związane jest również wyższe ryzyko niż w przypadku przedsięwzięć opartych na technologiach już stosowanych w praktyce¹³.

¹² M. Brzeziński (red.), *Zarządzanie innowacjami technicznymi i organizacyjnymi*, Warszawa 2001, s. 26.

¹³ P. Głodek, M. Gołębiowski, *Finansowanie innowacji w małych i średnich przedsiębiorstwach*, Warszawa 2006, s. 9.

Rozwój innowacyjny przedsiębiorstw jest możliwy tylko dzięki zapewnieniu odpowiednich środków finansowych. Możliwości w zakresie finansowania działalności przedsiębiorstw, w tym podejmowanych działań innowacyjnych są z pewnością jedną z najważniejszych determinant ich rozwoju. Należy jednak podkreślić, że połączenie zdolności do finansowania z możliwościami do kreowania i wdrażania innowacji może stworzyć efekt synergii prowadzący do zwiększonej dynamiki wzrostu. Luka finansowa, czyli zjawisko braku dostępu do kapitału jest związane z asymetrią informacji pomiędzy inwestorami a zgłaszającymi zapotrzebowanie na kapitał przedsiębiorcami. Powodem występowania powyższego zjawiska jest brak rozpoznania poziomu ryzyka w zależności od branży i etapu rozwoju podmiotu gospodarczego. Należy zatem poszukiwać nowych źródeł finansowania działalności, aby w ten sposób pozyskać niezbędne środki na opracowywanie i wdrażanie innowacji. Trzeba mieć na uwadze fakt, iż podejmowane działania przyczynią się do pozyskania odpowiednio dużych środków finansowych, które przyczynią się w sposób bezpośredni do poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw w regionie, a to z kolei będzie stanowić silny bodziec, pobudzając do tworzenia innowacyjnych strategii rozwoju w przyszłości. Przedsiębiorcy charakteryzują się niską świadomością finansową na temat możliwych źródeł finansowania innowacji, a wiedza o nich jest ściśle powiązana z efektywnością działalności ekonomicznej. Popularnie znane są tylko środki najprostsze (fundusze własne, kredyty bankowe) oraz ze względu na charakterystyczny okres w rozwoju kraju źródła pochodzące z Unii Europejskiej.

Przeprowadzane przez GUS badania potwierdzają tezę, iż podstawowym źródłem finansowania działalności innowacyjnej są środki własne, wśród których wymienia się zysk zatrzymany, odpisy amortyzacyjne oraz dopłaty wspólników. Taka sytuacja może mieć kilka powodów. Popularność tej formy finansowania wynika z łatwości pozyskania tego rodzaju źródeł, jak również z awersji do ryzyka związanego z korzystaniem ze środków obcych.

Tab. 1. Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych według źródeł finansowania w 2007 roku
Expenditures on innovation activity in industrial enterprises by Source of funds in 2007

Wyszczególnienie	Środki						
	własne	otrzymane z budżetu państwa	pozyskane z zagranicy	pochodzące z funduszy kapitału ryzyka	kredyty bankowe	pozostałe	ogółem
Sektor publiczny	74,81	1,11	1,09	0,04	14,28	8,67	100
Sektor prywatny	55,79	2,68	1,34	0,21	24,34	15,64	100
Ogółem	78,65	0,80	1,04	0,00	12,25	7,26	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, Nauka i Technika, 2007.

Decyzja o rozwoju opartym na kapitałach obcych oznacza wystawienie firmy na wyższe ryzyko, a tym samym na możliwość jej utraty (przejęcie, bankructwo), czego następstwem może być utrata pracy i dochodu. Wybór form finansowania wynika w pewnym stopniu z hierarchii metod finansowania stworzonej przez S. C. Myersa, według której przedsiębiorstwa w pierwszej kolejności sięgają po wewnętrzne źródła, a dopiero w sytuacji niedoboru tego rodzaju źródła korzystają ze środków zewnętrznych, nie kierując się natomiast maksymalizacją wartości przedsiębiorstwa. Do utrwalenia takich opinii z pewnością mogły się przyczynić zawirowania na rynku finansowym w 2009 roku (problemy z płynnością finansową wielu firm, problem opcji walutowych, trudniejszy dostęp do kredytów). Ważnym kryterium jest również dostępność, koszt oraz elastyczność poszczególnych form finansowania. Dostęp do poszczególnych źródeł finansowania w wysokości wystarczającej do sfinansowania ogółu planowanych działań, w tym również innowacyjnych jest uzależniony od wielkości danego przedsiębiorstwa, a szczególnie istotny dla tych, których potencjał rozwojowy jest niedostateczny do ubiegania się o środki komercyjne. Stwarza to konieczność zapewnienia tym podmiotom innych form finansowania na przykład w postaci pomocy publicznej, która przez wielu autorów jest uznawana za wyznacznik zdolności do konkurencyjności zwłaszcza przez polskie małe i średnie przedsiębiorstwa. Takie podejście w kwestii pomocy publicznej dla przedsiębiorców znajduje oczywiście swoich zwolenników jak również przeciwników, jednak warto zauważyć, że taka pomoc może tymczasowo wspierać przedsiębiorstwa w dążeniu do zwiększenia swojej innowacyjności i w takim przypadku powinna mieć charakter przejściowy, stanowiąc jedynie wsparcie najtrudniejszego etapu. W ostatnich latach w krajach unijnych można jednak zaobserwować nieznaczny spadek wydatkowanych funduszy w ramach pomocy publicznej, co nie musi jednoznacznie przekładać się na obniżenie poziomu innowacyjności danej gospodarki, może wiązać się to z możliwościami pozyskania kapitałów na sfinansowanie projektów innowacyjnych z alternatywnych źródeł. Finansowanie innowacji wyłącznie z własnych źródeł może powodować utratę możliwości budowania podstaw szybkiego i długotrwałego rozwoju i konkurencyjności bazujących na finansowaniu zewnętrznym (firmy posiadające długookresową strategię rozwoju zdecydowanie częściej sięgają po finansowanie zewnętrzne). Finansowanie to postrzegane jest bardziej przez pryzmat zagrożeń niż szans.

W obszarze zewnętrznego finansowania w dalszym ciągu najważniejszym dostawcą kapitału pozostaje sektor bankowy, jednak w stosunku do przedsięwzięć innowacyjnych banki podchodzą z pewnym dystansem. Jest to związane z asekuracją banków przed ryzykiem dotyczącym projektów innowacyjnych, a także z wymaganiami odnoszącymi się do wysokich zabezpieczeń lub gwarancji kredytów inwestycyjnych. Banki z uwagi na posiadane środki własne oraz zgromadzone depozyty mają największe możliwości w zakresie finansowania jednostek gospodarczych. Jednak w kontaktach z tymi pośrednikami finansowymi zwraca się uwagę na liczne trudności. Jak prezentują badania przeprowadzone w 2007 roku na rzecz Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych Lewiatan główne bariery związane są z zapewnieniem wymaganych zabezpieczeń kredytu, poziomem jego oprocentowania oraz niechęcią banków do udzielania

kredytów, wynikającej z podwyższonego ryzyka. Banki stosują również szereg ograniczeń w zakresie produktów kredytowych oraz terminu pozyskania środków dla jednostek rozpoczynających prowadzenie działalności gospodarczej, przeciwdziałając w ten sposób prowadzaniu inwestycji i wdrażaniu nowatorskich pomysłów. Zdecydowanie trudniej jest również uzyskać wsparcie długookresowe na działalność inwestycyjną, rozwojową w przeciwieństwie do krótkoterminowego finansowania bieżącej działalności. Wśród przyczyn słabego angażowania się sektora finansowego oprócz wysokiego ryzyka inwestycyjnego można wymienić: relatywnie wysokie koszty analizy kondycji finansowej i przygotowania dokumentacji potrzebnej do rozpoczęcia kredytowania w porównaniu do wartości przedsięwzięcia, niższa stopa zwrotu od kapitału ryzyka.

Wśród instrumentów wspomagających wejście na rynek nowych firm interesującą alternatywą są fundusze venture capital, które inwestują w przedsięwzięcia obciążone wysokim ryzykiem. Podmioty, które chcą pozyskać w ten sposób kapitał muszą charakteryzować się wysoką innowacyjnością oraz dużym potencjałem wzrostu¹⁴. Zastrzyk kapitału często służy sfinansowaniu konkretnego, dokładnie opracowanego przedsięwzięcia innowacyjnego. Najczęściej jest to zatem zakup nowych maszyn i linii technologicznych, zwiększenie środków obrotowych przedsiębiorstwa, rozbudowa sieci sprzedaży, zakup nowoczesnych instrumentów prowadzenia produkcji i sterowania procesem zarządzania. Fundusze typu venture capital inwestują w przedsięwzięcia nowe, oparte na zaawansowanych technologiach (*high-tech*), które budzą duże nadzieje na zysk, ale wiążą się z wysokim ryzykiem inwestycyjnym. W Polsce obszarem zainteresowania funduszy venture capital są zwykle firmy, które mają dobry produkt i odniosły już sukces rynkowy, a brakuje im kapitału na szybszy rozwój i zwiększenie zdolności produkcyjnych, zdobycie kolejnych nisz rynkowych lub rozwój sieci sprzedaży. Największe problemy z pozyskaniem środków mają podmioty, które jeszcze nie rozpoczęły działalności, ale posiadają dobry, innowacyjny pomysł na sukces. W takiej sytuacji idealnym rozwiązaniem są tzw. Anioły Biznesu, które finansują przedsiębiorstwa w okresie startu lub wczesnego rozwoju.

Eliminacja bariery związanej z brakiem kapitałów wymaga zwiększenia zaangażowania sektora prywatnego w finansowanie działalności innowacyjnej. Jednakże rynek kapitałowy, który jest podstawowym źródłem finansowania innowacji nie jest efektywny, toteż konieczne staje się zaangażowanie środków publicznych.

Ponad 85% różnicy pomiędzy intensywnością nakładów na badania i rozwój w Unii Europejskiej i u jej głównych konkurentów wynika z różnego poziomu finansowania prac badawczo-rozwojowych przez podmioty gospodarcze jakimi są przedsiębiorstwa. Niski poziom wydatków na działalność innowacyjną sektora prywatnego w Europie, w porównaniu np. ze Stanami Zjednoczonymi, wynika głównie z innej struktury przemysłu i mniejszych rozmiarów sektora najnowocześniejszych technologii w UE. Nakłady sektora prywatnego na innowacje odgrywają istotną rolę, jednak ważna funkcja przypada również sektorowi publicznemu. Wysoka intensywność wydatków na innowacje występuje wówczas, gdy silnemu zaangażowaniu środków prywatnych towarzyszy finansowanie

¹⁴ J. Węclawski, *Venture capital. Nowy instrument finansowania przedsiębiorstw*, Warszawa 1997, s. 17.

publiczne. Niezbędne jest bowiem zachowanie finansowania działań badawczo-rozwojowych ze środków publicznych, by stworzyć kluczową bazę naukową i w ten sposób umożliwić dalszy rozwój sektora prywatnego w tej dziedzinie. W gospodarkach krajów, które nadrabiają dystans dzielący je od krajów wysoko rozwiniętych nakłady publiczne mają decydujące znaczenie dla powstania i rozbudowy potencjału naukowo-badawczego.

Poruszając problem sfinansowania innowacji należy mieć na uwadze fakt, iż czynnikiem, który obecnie przyczynia się do rozwoju ekonomicznego jest dostępność funduszy europejskich. Korzystanie z tych środków daje szansę rozwoju ekonomicznego, możliwość wprowadzania innowacji oraz wzmacnia zdolność w zakresie B+R. Skala i zakres pomocy w ramach funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności w Polsce są ogromne, stanowiąc zarazem wielką szansę i wyzwanie dla polskich beneficjentów i administracji. W ramach programów operacyjnych na lata 2004-2006 oraz 2007-2013 UE przyznała Polsce odpowiednio: 12,8 mld EUR (8,6 mld EUR z funduszy strukturalnych i 4,2 mld EUR z Funduszu Spójności) oraz 67,3 mld EUR¹⁵. Wartość dostępnej alokacji na lata 2004-2006 stanowi 6 % wszystkich środków w ramach Polityki Spójności UE na lata 2000-2006 oraz blisko połowę przyznanych państwom, które przystąpiły do UE w 2004 roku. Dla przedsiębiorstw realizujących inwestycje innowacyjne przeznaczony jest program Innowacyjna Gospodarka, którego wszystkie priorytety mają na celu wspieranie szeroko rozumianej innowacyjności – obejmującej działania zarówno o charakterze naukowym, technicznym, organizacyjnym, jak i finansowym czy handlowym. Interwencja w ramach PO IG będzie obejmowała zarówno bezpośrednie wsparcie dla przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu oraz jednostek naukowych świadczących przedsiębiorstwom usługi o wysokiej jakości, a także wsparcie systemowe zapewniające rozwój środowiska instytucjonalnego innowacyjnych przedsiębiorstw. Łączna wielkość środków publicznych zaangażowanych w realizację programu w latach 2007-2013 wyniesie ponad 9,7 mld EUR, z czego ze środków UE będzie pochodziło 8,3 mld EUR (EFRR). Ponad 90% funduszy skierowane zostanie na działania w obszarach: badania i rozwój, innowacje, technologie informacyjne i komunikacyjne. Tym samym PO IG jest programem w największym stopniu wpisującym się w realizację Strategii Lizbońskiej. Na bezpośrednie wsparcie przedsiębiorców przeznaczono ok. 40% środków. Z pozostałej puli skorzystają inne kategorie beneficjentów, m.in. jednostki administracji centralnej, instytucje sfery B+R, instytucje otoczenia biznesu.

Stosunkowo nowym instrumentem finansowym, którego celem jest wsparcie finansowe działań innowacyjnych jest premia technologiczna stanowiąca spłatę części kapitału kredytu technologicznego, udzielonego przez bank komercyjny. To finansowanie przeznaczone jest na przedsięwzięcia technologiczne, mające na celu zakup i wdrożenie własnej lub nowej technologii¹⁶ stosowanej na świecie nie dłużej niż 5 lat oraz uruchomienie na jej

¹⁵ Dane pochodzą z portali internetowych: <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl>, www.pois.gov.pl/, www.parp.gov.pl/index/main/, 14-05-2010.

¹⁶ Za nową technologię należy uważać (w rozumieniu Polskiej Klasyfikacji Wyrobów) technologię w postaci prawa własności lub usługi badawczo-rozwojowej, która umożliwia wytwarzanie nowych lub znacząco ulepszonych procesów, usług lub towarów.

podstawie wytwarzania nowych lub znacząco ulepszonych towarów, procesów lub usług. Kredyt technologiczny nie może być udzielony na zakup, leasing lub wynajem środka trwałego, w którym została wdrożona nowa technologia będąca przedmiotem inwestycji technologicznej. Środki własne przedsiębiorcy muszą w tym przypadku stanowić nie mniej niż 25% kosztów kwalifikowanych inwestycji technologicznej finansowanej z tegoż kredytu. Na ten cel przeznaczono ok. 410 mln euro na lata 2007-2013. Jednakże wykorzystanie tego rodzaju finansowania jest niewielkie z uwagi na trudności, na jakie napotykają wnioskodawcy i liczne zobowiązania dotyczące określonych wskaźników.

Nowych instrumentów w zakresie wspierania innowacji dostarcza przyjęta w 2005 roku Ustawa o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej. Wprowadza ona nowe rozwiązania w zakresie podatku dochodowego od osób prawnych i fizycznych, a także stawkę 22% podatku VAT na usługi naukowo - badawcze. Poza skróceniem okresu amortyzacji zakończonych prac rozwojowych z 36 do 12 miesięcy ustawa wprowadza możliwość zaliczenia w koszty firmy wszelkich, niezależnie od rezultatu, wydatków na działania rozwojowe, a także odliczenie maksimum 50% wydatków na zakup nowych technologii od podstawy opodatkowania.

SUMMARY

The article presents crucial influence of innovation on the effective growth of transactors. Importance of innovative activities is analyzed in both areas: microeconomics and macroeconomics. Innovation of particular transactors allows to meet the client's needs, gain or improve competitive position, better use of work and capital what have influence on economic growth. Innovative activities, which have significant influence on individual transactor as well as economy, require to provide proper financial resources. Dominant source of capital is equity capital, therefore innovative enterprises generate purse on their own and destine them for development and advancement. Important role in financing innovative initiatives is also bank loan, which is related with clearing of a debt with accrued interest, thus transactors search for cheaper and more flexible source of capital. For enterprises with considerable capability of expansion, the best solution for financing is venture capital and Business Angels. Since Poland enter European Union the most important role in financing innovative activities have union grants. An appropriate system of supporting research and development is one of the significant factor for improve competitiveness and innovation.

mgr Beata Słowik, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie